

Maatschappij en Boerenpartij: wie is deviant?

door A. T. J. NOOI

1, Inleiding

Studies met betrekking tot afwijkend gedrag zijn doorgaans gericht op verschijnselen die tezamen een zeer stereotypische reeks vormen: jeugd-criminaliteit, prostitutie, alcoholisme, homosexualiteit, gebruik van drugs. In dit rijtje hoort de Boerenpartij niet thuis. De genoemde vormen van afwijkend gedrag zijn overtredingen van normen die door bepaalde groepen uit de maatschappij worden gehuldigd. Een socioloog die deze verschijnselen kritiekloos categoriseert onder het begrip 'afwijkend gedrag' identificeert zich klaarblijkelijk met deze maatschappelijke groepen.

Volgens de beste tradities van de waarde vrije sociologie zullen wij een andere weg inslaan en trachten deze een eindweegs te volgen.

De Boerenpartij trekt, enige sporadische uitzonderingen daargelaten, geen politie. De BP is een politieke partij die op een voorbeeldige wijze de aanzienlijke en zeer reële onlustgevoelens van een omvangrijke categorie van de bevolking in parlementair vaarwater heeft gekanaliseerd. Buitenparlementaire acties waarbij de BP betrokken is geweest, zijn zeldzaam; na Holland-scheveld is het rustig geworden. Deze rust zal ten dele moeten worden toegeschreven aan de successen die werden behaald bij de verkiezingen, maar anderzijds moet ook worden geconstateerd dat de meer recente electorale wansuccessen niet hebben geleid tot een opleving van buitenparlementaire acties. De BP blijft naar alle waarschijnlijkheid tot medio 1971 een nette parlementaire partij en daarna een nette partij. Maar desondanks is de BP een partij waarvan velen zich duidelijk wensen te distantieëren; het is naar het oordeel van velen kennelijk een partij die buiten de grenzen van het fatsoenlijke politieke terrein staat, een partij van devianten. Al houdt de BP zich dan ook keurig aan de regels van het parlementaire spel, toch overtreedt deze partij kennelijk een aantal normen. De sociale controle doet zich gelden; iemand die sympathiseert met de BP zal veelal enige aarzeling ervaren met betrekking tot het kenbaar maken van zijn politieke voorkeur. Welke normen worden dan door de BP overtreden?

Deze vraag is slechts eenduidig te beantwoorden indien wij de aanwezigheid van een algemeen aanvaard of althans zeer dominant waardenpatroon op dit terrein in onze samenleving aanwezig mogen veronderstellen. In de gedifferentieerde maatschappij waarmee wij te maken hebben, moet niet alleen de vraag worden gesteld naar de aard van de normen die de BP zou overtreden, maar dienen wij ons tevens af te vragen wie de dragers zijn van deze normen. Als probleemstelling kan derhalve niet worden volstaan met de vraag: 'wat zijn de kenmerken van de BP als deviante groepering?' Aan deze vraag gaat een andere vooraf: 'wie beoordelen de BP?'

In de volgende paragrafen zullen wij aandacht besteden aan verschillende aspecten van de BP, nl. de desoriëntatie, het radicalisme en de rechtse poli-

tieke denkbeelden. Als beoordelaars van deze drie aspecten worden achter- en vervolgens ten tonele gevoerd: sociologen, politici van het middenveld, en tenslotte links-geëngageerden. Hierbij zullen wij trachten aan de rechters tenminste evenveel aandacht te geven als aan de beklagde.

2, Desoriëntatie en sociologen

Situaties die worden aangeduid met de termen 'desoriëntatie', 'anomie' en 'vervreemding', kunnen op zeer uiteenlopende wijzen worden beoordeeld. Sommigen zien in dergelijke situaties de bron van een dynamische creativiteit; andere spreken in dit verband van een pathogene situatie. Tot de laatsten behoort Fallding.¹

Het onderscheiden tussen normale en pathologische situaties is volgens Fallding een van de eerste taken die een socioloog moet verrichten. Een dergelijke taak is uitvoerbaar, aldus Fallding, indien we gebruik maken van het door Bales en Parsons gehanteerde begrip 'functional imperatives'. Wat is dan gezond?

— 'We have no choice, then, except to take as normal, healthy, or functional those social arrangements that exhibit both stability and adaptive change in the combination demanded by time and place, and as abnormal pathological or dysfunctional in some degree those that do not.'²

Als indicatoren voor een ongezonde situatie — hetgeen bij Fallding identiek is aan een abnormale situatie —, worden o.a. genoemd: anomie, norm powerlessness, norm conflict, maladaptation, instability, malintegration, deprivation.

Uiteraard valt er wel het een en ander op een dergelijke benadering af te dingen; in de actuele werkelijkheid is er geen consensus met betrekking tot de wijze waarop de 'gezonde' situatie er idealiter uit zou moeten zien. Niettemin lijkt het mogelijk om, uitgaande van Falldings definitie van maatschappelijke gezondheid, de BP als een deviante groepering te karakteriseren. Dan dient echter wel aan de voorwaarde te worden voldaan, dat Fallding's gezonde situatie tevens als gewenste situatie wordt gezien. Hoewel de BP vogels van diverse pluimage herbergt, is de combinatie van onmacht en onwil om zich aan te passen aan de zich wijzigende maatschappelijke structuren een op de voorgrond tredend kenmerk.

Niet alleen de structurele marginaliteit, die zich bij de agrarische BP-sympathisanten o.m. uit in een relatief geringe participatie in agrarische organisaties, maar ook de psychische marginaliteit i.c. anomia kan als indicator voor deviantie worden gehanteerd indien wij de consequenties

¹ Harold Fallding, *The Sociological Task*. New Jersey 1968.

² Idem, blz. 84.

trekken uit het betoog van Fallding. Voorzover deze indicator inderdaad als valide kan worden beschouwd, is er blijkens onderzoeksresultaten enige reden om ten aanzien van de BP te spreken van deviantie.

Via Fallding zijn wij uitgekomen bij het verschijnsel anomia als mogelijke indicator voor afwijkend gedrag. We kunnen ons evenwel afvragen, of een dergelijke omweg wel nodig was geweest. Merton heeft immers een directe relatie verondersteld tussen anomie en afwijkend gedrag? Wanneer nu blijkt, dat de boeren die sympathiseren met de BP gevoelens van machteloosheid ervaren, d.w.z. zich niet in staat achten om op een bevredigende wijze te voldoen aan de doelstellingen die zij zichzelf op grond van hun maatschappelijke positie menen te moeten stellen, ligt het dan niet voor de hand om met Merton te veronderstellen dat zij in dat geval iets gaan doen hetzij aan de onbereikbare doeleinden hetzij aan de kennelijk insufficiënte gedragsvormen waarmee men getracht heeft deze doeleinden te realiseren? Het antwoord kan inderdaad bevestigend luiden, maar de consequenties blijken zo weinig spectaculair te zijn, dat nauwelijks of niet van afwijkend gedrag kan worden gesproken.

Aan de doelstellingen — in materieel opzicht een succesvolle boer zijn³ — wordt niets veranderd. Ook t.a.v. de geïnstitutionaliseerde middelen om deze doeleinden te bereiken is er van weinig verandering sprake. Voor zover het de *individuele* toepassing van deze middelen betreft, is er slechts sprake van enerzijds een zekere beperking als gevolg van doorgaans geringere financiële mogelijkheden en anderzijds een wellicht iets sterkere accentuering van traditionele deugden als werklust en spaarzaamheid. Wat de *groeps*gewijze toepassing van middelen ter bereiking van de gestelde doeleinden betreft, is er wel sprake van een noviteit. De aanhangers van de BP hebben zich niet tevreden willen stellen met de gebruikelijke politieke pressiemiddelen: beroepsorganisaties met een zeer hoge participatiegraad die in een groot aantal organen met politieke invloed krachtig vertegenwoordigd zijn. In plaats van deze indirecte politieke pressie heeft men gekozen voor een directe politieke invloed: een eigen politieke partij. Strikt genomen kan hier volgens Mertons terminologie worden gesproken van een deviante vorm van gedrag, nl. 'innovation'. Anderzijds moet echter worden vastgesteld, dat degenen die deze politieke weg hebben ingeslagen volledig in overeenstemming met de gangbare politieke moraal handelen en derhalve vanuit politiek gezichtspunt stellig niet als devianten kunnen worden aangemerkt. De BP is een partij van radicalen, niet van extremisten. Radicalen en extremisten hebben gemeenschappelijk, dat zij een ex-centrische politieke instelling verdedigen en in dit opzicht sterk geïnvolveerd zijn. Terwijl echter de extremist zijn poli-

³ In het verdere betoog beperken wij ons tot de agrarische aanhang van de BP.

tieke doelstellingen nastreeft met door de heersende groepen als illegaal bestempelde middelen, houdt de radikaal zich aan de geldende regels. De BP heeft inderdaad de geldende spelregels geëerbiedigd en daarmee in feite een bijdrage geleverd aan de verdediging van de parlementaire democratie. De BP heeft de onlustgevoelens in de landbouw die stellig niet onderschat moeten worden, gekoerst in parlementair vaarwater.

3, Radikalisme en politici

Verder zoekend naar een antwoord op de vraag waarom de BP mogelijk als deviante groepering kan worden beschouwd, kan de suggestie worden geopperd, dat het radikalisme van deze partij als zodanig reeds een voldoende motief oplevert om het adjectief 'deviant' te rechtvaardigen. Evenals dit het geval was bij de in het voorgaande besproken exploraties rond het begrip 'deviantie', moet ook hier eerst een normatief uitgangspunt worden gekozen om überhaupt van deviantie te kunnen spreken. Wie radikalisme wil brengen op de noemer van deviantie zal zich moeten conformeren aan degenen die de mening zijn toegedaan dat politieke participatie slechts dan een democratische deugd par excellence is indien de geïnteresseerde participanten geen bedreiging vormen voor de gangbare opvattingen. En dit laatste deed de BP juist wel. Wanneer wij ons beperken tot de agrarische achterban van de BP, kan gesteld worden dat deze partij aan het wantrouwen van de boer die als gevolg van sociale veranderingen in het agrarische systeem in weinig benijdenswaardige omstandigheden was komen te verkeren, een georganiseerde vorm heeft gegeven. Dit wantrouwen richtte zich tegen het politieke en het bureaucratische apparaat, waarbij het Landbouwschap slechts de functie van handvat vervulde. Karakteristiek in dit opzicht is de uitspraak van v. d. Brake, tot voor enige jaren een belangrijk man in de BP: wij boeren werken van 5 tot 9 voor de mensen die werken van 9 tot 5. De Stichting tot Ontwikkeling van de Noordwest-Veluwe werd met veel instemming van zijn politieke medestanders door v. d. Brake getypeerd als: Stichting tot Ontwrichting van de Noordwest-Veluwe. Aan dit wantrouwen is door de BP een politiek gezicht gegeven. Welke bezwaren men ook kan aanvoeren tegen de opvattingen en denkbeelden van de BP, niet ontkend kan worden dat de BP van een ontpolitiseerde en tot een complex van technische formuleringen gereduceerde agrarische problematiek, opnieuw en terecht een politieke zaak heeft gemaakt. Reeds geruime tijd geleden werd dit aspect door Thoenes onderkend.⁴

Ongetwijfeld is, althans in theorie, de normatieve basis waarop men zich

⁴ P. Thoenes, 'Democratie en verzorgingsstaat'. In: S. W. Couwenberg (red.), *Problemen der democratie*, eerste bundel. Den Haag 1965, blz. 23.

moet plaatsen om het radicalisme van de BP als deviantie te kunnen typeren, zeer smal. In de agrarische werkelijkheid is deze basis echter minder smal dan wellicht wordt verondersteld. De positie van de boer in de Nederlandse samenleving en zijn hiermee verbonden zelf-waardering zijn aan snelle veranderingen onderhevig. Zoals dit ook in andere crisis-situaties niet ongebruikelijk is, wordt door de politieke leiders die bij deze ontwikkelingen zijn betrokken, een dringend beroep gedaan op vertrouwen bij de achterban. De situatie is vergelijkbaar met die van vakbondsbestuurders die onderhandelen over een afvloeiingsregeling. Dit beroep op vertrouwen heeft in de landbouw zelfs een geïnstitutionaliseerde vorm gekregen. Terwijl de technische landbouwvoorlichting voornamelijk een neutrale overheidsaangelegenheid is, is de sociaal-economische voorlichting een door de overheid gesubsidieerde maar verder geheel door de standsorganisaties georganiseerde aangelegenheid. Meer dan dit bij de technische voorlichting die vooral de betere boeren bereikt het geval is, heeft de sociaal-economische voorlichting te maken met het selectieproces dat zich in de landbouw voltrekt. Het aanzeggen van een jobstijding — een advies om het bedrijf op te geven — kan beter geschieden door iemand van de eigen organisatie; deze vertrouwenslieden zijn beter in staat de loskomende emoties op te vangen. Tegen deze stilzwijgende overeenkomst om in onderling vertrouwen en harmonie het proces van sociale verandering te begeleiden, keerde zich de BP. Tegenover vertrouwen wordt wantrouwen geplaatst, tegenover harmonie stelt de BP de harde confrontatie. Waar meer dan 70% van de boeren is georganiseerd in één der standsorganisaties en waar bovendien het christelijk ontzag voor gezag niet gering is, komt dit hard aan. Om de deviantie niet nodeloos te vergroten, wenst de BP zich dan ook als partij met onvervalste christelijke beginselen te presenteren.

4, Secundaire deviantie; de veroordeelde en zijn rechters

Op zoek naar motiveringen die het kwalificeren van de BP als een deviant verschijnsel mogelijk kunnen rechtvaardigen, hebben wij in het voorgaande de BP bekeken vanuit een bepaald sociologisch standpunt en daarbij aandacht gegeven aan structurele marginaliteit en anomia, en vervolgens vanuit een bepaald politiek standpunt waarbij het radicalisme van de BP werd belicht. Hiermee is echter niet alles gezegd.

Bij het deviantie-onderzoek is het niet alleen van belang na te gaan of een groepering negatief wordt beoordeeld door een andere groepering die wellicht beter is geïntegreerd in de globale machtsstructuur, maar moet ook worden gezien wat hiervan de consequenties zijn bij de negatief bejegende groepering. Is er wellicht sprake van wat Lemert noemt 'secondary deviance'?¹⁵ Aanvaardt de gestigmatiseerde zijn veroordeling en is deze aan-

vaarding het vertrekpunt voor zijn verdere onontkoombare deviante gedragingen?

Kenmerkend voor de BP is geweest, dat deze partij in scherpe tegenstelling tot het actuele kabouter-gebeuren nooit veel sympathie heeft gehad van degenen die toegang hebben tot de publiciteitsmedia; alleen door de Telegraaf is de BP een tijdlang als anti-socialistische stok gehanteerd. De negatieve opinie was dominant, waarbij openlijke en verdeckte toespelingen op het vermeende fascisme niet ontbraken. Hebben de leden en sympathisanten van de BP dit beeld aanvaard? Het tegendeel blijkt het geval te zijn. Zoals ik persoonlijk heb ervaren, leidt alleen reeds het opwerpen van de vraag of het in de publieke opinie veronderstelde verband tussen fascisme en BP een reële empirische basis heeft, tot verbitterde en onbeheerste reacties. De BP wil zich wel scherp opstellen tegenover vrijwel alle andere politieke partijen, maar deze strijd niettemin voeren binnen de vrij algemeen gerespecteerde grenzen van het politieke toneel. Nogmaals: de BP presenteert zich als een partij van radicalen, niet van extremisten.

Vanwaar dan de beschuldiging van fascisme? Mocht deze beschuldiging enige reële grond hebben, dan zou met behulp van een eenvoudige en vrijwel algemeen aanvaarde redenering de BP als een deviant verschijnsel getypeerd kunnen worden. In de praktijk blijkt het echter minder eenvoudig om deze beschuldiging waar te maken. Het is bovendien niet zo'n interessant spel om na te gaan tot hoever het begrip 'fascisme' moet worden uitgerekt om de BP nog juist te kunnen omvaden; meer belangwekkend is het na te gaan wie de beschuldiging uitspreekt en op welke gronden dit geschiedt. Waar de term fascisme wordt gebezigd tegen een partij die als een rechtse partij wenst te worden beschouwd, moeten in dit geval de gebruikers van deze term worden gezocht in de politieke dreven die zich uitstrekken van radikaal-links tot centrum. In dit gebied is een rijke schakering van politieke stromingen aan te treffen, waarvan de volgende nader bekeken zullen worden: het leerstellige marxisme, het geweldloze anarchisme en het revisionistische socialisme. Alle wijzen de BP als politieke partij af; een tweede punt van overeenstemming is, dat elk der genoemde stromingen een ambivalente houding aanneemt tegenover de groepering waarop de BP is gebaseerd. Deze ambivalentie jegens het recruteringsveld van de BP noopt tot

⁵ Edwin Lemert, *Social Pathology*. New York 1951.

Het door Lemert gehanteerde begrip 'secondary deviance' heeft een geheel andere betekenis dan het begrip 'secondaire deviantie' van Milikowski. (*Lof der onaan-gestheid*, Meppel, 1967). In het eerste geval gaat het om de aanvaarding van de door zijn sociale omgeving opgedrongen rol van deviant door degene die een relevante norm overschreden heeft. In het tweede geval wordt de schuldvraag m.b.t. deviantie aan de orde gesteld.

een scherpe veroordeling van de partij en stimuleert tot het gebruik van de term fascisme.

Het leerstellige marxisme roept niet alleen arbeiders en studenten, maar ook kleine boeren op om, wanneer de omstandigheden daartoe geschikt zijn, de barricaden te bestijgen. Dat de bereidheid van de boeren om barricaden te bestijgen gering is en bovendien, voor zover nog aanwezig, volslagen verdwijnt wanneer de beloofde vrijheid in het rood gekleed gaat, leidt ertoe dat vanuit het standpunt van het leerstellige marxisme de kleine boer een deviante persoon is. Indien hij zich bewust was van zijn maatschappelijke positie, dan zou hij de goede partij kiezen. Hij kiest echter de verkeerde partij.

Dat de Nederlandse boer op het kleine bedrijf niet kiest voor het marxisme heeft overigens duidelijke oorzaken. In het Nederlandse agrarische systeem is geen sprake van een uitbuitende feodale klasse; integendeel, de bescherming van de pachtboeren is dusdanig, dat boeren op pachtbedrijven onder gunstiger economische omstandigheden kunnen werken dan eigengeërfde boeren. Van een klassenstrijd binnen het agrarische systeem is derhalve geen sprake. Wel kan onder de aanhangers van de BP een mild antagonisme tegenover de grote boeren worden geconstateerd,⁶ maar dit wordt volledig overvleugeld door een andere vorm van antagonisme, namelijk tegenover de niet-agrarische buitenwereld die zich voor de kleine boer manifesteert als industrialisme en bureaucratie. Het is daarom niet verwonderlijk, dat als de kleine boer buiten de politiek-confessionele deur kijkt, zijn blik gericht is naar rechts.⁷ Hij is daartoe temeer geconditioneerd, omdat hij niet alleen bestaanszekerheid maar ook het zelfstandige ondernemerschap ambieert.

Een soortgelijke ambivalentie als bij het leerstellige marxisme treffen we

⁶ Het betreft hier met name de soms te berde gebrachte tegenstelling tussen enerzijds graanverbouwende boeren die doorgaans grote bedrijven exploiteren en anderzijds kleine boeren voor wie de pluimveehouderij lange tijd als een mogelijke oplossing voor de te geringe bedrijfsomvang werd gezien. Het Europese graan wordt beschermd door importheffingen; dit is een kostenverhogende factor in de pluimveehouderij.

⁷ De problematische inhoud van de begrippen 'links' en 'rechts' manifesteert zich hier overigens duidelijk. De BP is een rechtse partij indien wij als criteria bezigen: de gewenste verhouding tussen particulier en collectief eigendom, de waardering van de rol van de centrale overheid als integraal machtssysteem in het economische proces, de houding tegenover de verzorgingsstaat.

Daar staat evenwel tegenover dat de BP zich ook presenteert als de partij die de belangen van de gewone man verdedigt tegenover de uitlopers van het bureaucratische apparaat. Dat deze taak niet zonder betekenis is, bewijst het succes van de VARA-ombudsman.

ook aan bij het geweldloze anarchisme. Dat niet alleen in Nederland, maar in alle geïndustrialiseerde landen een agrarisch beleid wordt gevoerd dat noodzakelijkerwijs leidt tot een situatie waarin voornamelijk de kleine boeren het veld moeten ruimen voor de grote boeren, moet tot de gevolgtrekking voeren dat kennelijk het individuele welzijn wordt opgeofferd aan de macro-economische welvaartsstijging. Uiteraard kan men ook op een andere wijze het landbouwbeleid evalueren, maar dat neemt niet weg, dat ook deze visie mogelijk is. Wie zoals de aanhangers van het actuele geweldloze anarchisme aan het welzijn een hogere prioriteit wil toekennen dan thans het geval is, zal daarom de verwachting mogen koesteren in de kleine boer een bondgenoot te vinden. Maar ook nu laat die kleine boer verstek gaan. Hij beantwoordt niet aan de verwachtingen en stelt zich in dit opzicht deviant op. Dat met de verdergaande rationalisering van de agrarische bedrijfsvoering de groene landbouw steeds meer dreigt te worden vervangen door de chemische landbouw, zou voor de geweldloze anarchist ook een reden kunnen zijn om het streven naar toenemende produktie-efficiëntie en daarmee de afvloeiing van boeren op kleine bedrijven wat af te remmen. Een dergelijk links-geïnspireerd programma zou onder de kleine boeren wel weerklank kunnen vinden, al was het maar omdat een dergelijk programma geheel aansluit op de ideeën die werden en worden verkondigd door schrijvers die zichzelf met ere conservatief wensen te noemen.⁸ Deze schrijvers onderscheiden zich overigens duidelijk van het geweldloze anarchisme wat betreft het zelfstandig ondernemerschap van de boer.

Tenslotte het revisionistische socialisme. Bij deze stroming, die het duidelijkst geïnstitutionaliseerd is, moet een onderscheid worden gemaakt tussen de socialistische partij en de vakbonden. De laatste blijken zich over het algemeen harder op te stellen tegenover de aanspraken van de landbouw t.a.v. het nationale inkomen. Het arbeidsterrein van de socialistische politieke partij is ruimer dan dat van de vakbond. De partij streeft naar een planmatige begeleiding van de economische ontwikkeling in een kapitalistische maatschappij teneinde o.m. te vermijden dat er een ongewenste inkrimping plaatsvindt van vrijheden (rechten, kansen) van degenen die in het economische proces een zwakke positie innemen. Uit deze globale taakomschrijving vloeit onmiddellijk de ambivalente houding van een socialistische partij t.o.v. de kleine boer voort. Enerzijds wil men een economische planning die door een juiste allocatie van produktiemiddelen de econo-

⁸ De meeste literatuur in deze stoffige hoek strekt minder tot lering en meer tot vermaak. Ondanks een zware ideologische doping toch goed leesbaar is: Hans Bach, *Bäuerliche Landwirtschaft im Industriezeitalter; Ansatz zu einer ganzheitlichen Theorie der Agrarpolitik*. Berlin 1967.

mische groei optimaal doet zijn. Derhalve: gestimuleerde afvloeiing van boeren uit de landbouw. Anderzijds is er ook de bekommernis om het lot van de kleine boer.

De houding van elk der drie genoemde linkse stromingen wordt dus gekenmerkt door ambivalentie. Enerzijds ondervindt de kleine boer sympathie, hetzij als gedwongen wijker voor grote boeren, hetzij als behoeder van het traditionele landschap; anderzijds staat men afwijzend tegenover de kleine boer die — door subsidies overeind gehouden — een remmende factor vormt in het economische groeiproces, terwijl bovendien diens aspiraties m.b.t. het zelfstandige ondernemerschap met reserves worden ontvangen.

De situatie wordt vervolgens nog aanmerkelijk gecompliceerder, wanneer het probleem van de ontwikkelingslanden mede in de beschouwing wordt betrokken. Het agrarische protectiebeleid van de EEG biedt weliswaar een beperkte bescherming aan de kleine boer, maar belemmert tevens de agrarische export van de ontwikkelingslanden.⁹ Twee onderdogs staan tegenover elkaar in een concurrerende positie. Beide genieten in principe de sympathie van links, maar de concurrentieverhouding dwingt tot een keuze; deze valt dan op de ontwikkelingslanden.

Een dergelijke keuze impliceert evenwel, dat men het economische saneringsproces dat zich in de landbouw voltrekt, aanvaardt; men aanvaardt eveneens per implicatie dat een groot aantal boeren de strijd moet opgeven. Deze keuze wordt echter aanzienlijk eenvoudiger wanneer blijkt, dat de kleine boeren zich scharen achter een partij die gedreven wordt door een duidelijk rechtse ideologie. Snel wordt dan de bevrijdende conclusie getrokken, dat de BP een deviant verschijnsel is. Een dergelijke conclusie is echter niet alleen bevrijdend, maar ook voorbarig. Hoezeer men ook de opvattingen van de BP als onsympathiek, onjuist of verwerpelijk beoordeelt, een veroordeling van de BP als deviant verschijnsel is hiermee niet gerechtvaardigd.

⁹ Een ander soms gehoord argument luidt, dat als gevolg van de agrarische protectie de Europese voedselprijzen kunstmatig hoog worden gehouden. Dit zou doorwerken in de lonen en vervolgens in de prijzen van industriële exportprodukten. Dit argument is echter van geringe betekenis. In de eerste plaats is het welvaartsverhogend effect van een gesaneerde landbouw nationaal-economisch gezien gering, vervolgens zal dit effect ten dele worden aangewend ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in de agrarische sector; in de derde plaats moeten de kosten die aan het saneringsproces zelf zijn verbonden niet worden onderschat.

5, Besluit

Balancerend op het smalle loopvlak van de zogeheten waardevrije sociologie, is in dit artikel op explorerende en voornamelijk essayistische wijze onderzocht in hoeverre het begrip 'deviantie' van toepassing is op de BP. De conclusie moet luiden, dat dit begrip geen of slechts een geringe betekenis heeft in dit verband. Waarbij men zich overigens kan afvragen of het begrip 'deviantie' überhaupt een rol kan spelen in een sociologie die bij het onvolmaakt streven naar waardevrijheid slechts één uitzondering bewust toelaat: de tolerantie. Een uitweg uit deze impasse vormt wellicht het mechanisme van zelf-etikettering (self-labelling). Deviant kunnen dan genoemd worden de groeperingen die zich een beeld — de deugdelijkheid van dit beeld doet hier niet ter zake — hebben gevormd van de maatschappij en op een minimale wijze in de aldus gepercipieerde maatschappij wensen te participeren. De voorstanders van de alternatieve maatschappij zijn dan devianten; zij zijn er trots op. De sympathisanten van de BP, die eveneens in onvrede leven met de actuele maatschappij en, althans ten dele, verlangen naar de blijde tijden van weleer, zijn bij dit gebruik van het begrip eveneens deviant te noemen; zij betreuren dit.